

Habár egy vállaltan kísérleti költészettől kevésbé várható, hogy legjobb barátunk legyen egy olvasással töltött nyári reggelen, Németh Zoltán végletekig lecsupaszított, szürreális töredékekből építkező új verseskönyve borítékolhatóan csak a legelhivatottabb líraolvasókat fogja magánál tartani.

Herczeg Ákos 35

A FELFORGATÁS MA ELMARAD

Németh Zoltán: *Kunstkamera*

A 2014-es *Kunstkamera*, mondhatni, a jó tíz évvel ezelőtti *A perverzió méltóságának* nyomdokain jár, mikor a nyelvi normaszegés hatáseffek-

tusát tünteti ki a figyelmével. Míg a korábbi kötet a szexualitás nyelvi megjeleníthetősége előtt döntött le minden elképzelhető korlátot oly módon, hogy abba bizony Sade márki is belepirult volna, addig a mostani könyv leginkább arra kíváncsi, mi a költői kifejezésnek az a lehetséges minimuma, amelyen leírható az evilági szenvedés maximuma. E nem csekély feladathoz ideális alapot szolgáltat a címben szereplő szentpétervári múzeum, a kínok eme bizarr panoptikuma, ahol Nagy Péter cár jóvoltából évszázadok óta megtekinthető Frederik Ruysch holland anatómus különféle genetikai hibák miatt életképtelen, torz embriókból álló gyűjteménye. A kötetről visszaköszönő elborzasztó testek látványa bármilyen fülszövegnél pontosabban irányítja a figyelmet arra a poétikailag is lényeges és izgalmas kérdésre, hogy miként beszélhetők el ezeknek a jóformán történet nélküli „létezőknek” a történetei, hogy mit mesélnek el a teremtés eme fatális tévedései a születés előtti halál felfoghatatlan eseményéről.

Jóllehet, az egymással távoli, legfeljebb laza asszociációs viszonyban álló, szándékoltan töredékben hagyott darabok átgondolt poétikai elv alapján építenek a hiány alakzatára, a kifejtetlenség érzésem szerint visszafelé sül el, és éppen erről a halálba tartó magzati létezésről marad hiányos a tudásunk: a borítón látható sziámi ikerpár a kötet végére érve is néma marad. Nem kérdés, persze, hogy ez a némaság funkcionális, ahogy a katalógusszerűen egymás mellé sorakoztatott, a múzeumi tárgyak transzparens nyelvi leképeződéseként is felfogható versek esetén ez gyanítható, mégis, azért maradhat némi hiányérzetünk, mert mi, ha nem épp a nyelv lehetne hivatott az elbeszélhetetlent elbeszélhetővé tenni. Ehhez képest a nyelv pontosan az, ami már a megelőző *Boldogságtelep vetélőgépjében* című 2011-es kötetben volt: megbízhatatlan, mindenekelőtt az érzelmek pontos leképezésére, horribile dictu kommunikációra alkalmatlan médium, amely mögül azonban a *Kunstkamerában* az érzelmi érintettség *valódisága* (lásd az *illuminációk* című hosszúverset) tűnt el.

Olvasó rég volt ennyire magára hagyatva verseskönyv esetén, miközben a csontig lebontott nyelvnek való kitettség valahogy mégsem képes igazán termékeny értelmezői helyzetet létrehozni. Ennek legfőbb okát sajátos módon magában a választott formában lelhetjük fel: hiába készít fel

36 a Berzsenyi-mottó („A szent poézis néma hattyú, / S hallgat örökre hideg vizekben”) a némaság poétikai hatáseffektusára, a végletekig vitt mikro- és makroszintű töredezettség óhatatlanul ellene dolgozik annak, hogy a befogadó maga igyekezzen e rendezetlen szilánkokat a jelentésképzés folyamatában mégoly esetlegességgel összeilleszteni. Így nem kizárt, hogy csalódní fog, hacsak nem mond le jó előre arról, hogy a pusztá felmutatáson, láthatóvá tételén túl keresse a szülést/születést traumatizáló versek („Miatán megszületett, / egy másik nő méhébe varrták, / és ott élt haláláig.” 3.8.5.2) és mondjuk a felnagyított brutalitást színre vivő darabok („Leszorították, / és tüzet raktak az arcán. / Az öccse hozta a gyújtóst.” 6.1.1.1.) párbeszédének lehetőségét. Nem mondhatni, hogy kedvez a mű általi érintettségnek, ha be nem teljesülő ígért marad az, hogy a könyv képes önmagán túlmutató jelentések hordozójává válni – szerintem a *Kunstkamera* egyik nagy kudarca, hogy kötetként nem nyújt többet annál, mint amire részleteiben képes, sőt. Helyenként hiába tud letaglózó erejű lenni a test határait radikálisan kiterjesztő (igaz, az elmúlt tíz év költészeti trendjét elnézve nem feltétlenül újszerű) poétika, vagy hökkent meg, gondolkodtat el a lét (és nem-lét) mögötti néma tartományt felvillantó enigmatikus, már-már haikuszerű darabjaival, mégsem forgat föl, nem késztet kikerülhetetlen módon önmagunk újragondolására, mint akár *A perverzió méltósága*. Egyszerűen nem húz a mélybe magával, pedig ez lenne a cél. Ehelyett ahogy fogynak az oldalak, úgy múlik a nyelv transzgresszív hatása, és nagyjából a kötet felétől szépen hozzászokik a szem (és a gyomor) a szenvedés effajta explicit tételéhez – holott a *Kunstkamera* mindent megtesz az olvasó komfortzónájának kikökkentéséért. A kötet olvasása ahhoz fogható, mintha egy sötét kamrában vég nélkül vetítenének elénk válogatottan felkavaró fotókat nemcsak torzszülöttekről, hanem a halott anyja alatt fekvő kislányról, háborús áldozatokról, csakhogy paradox módon éppen az ember hiányzik ezekből a vélhetően nagyon is valószínűs, szinte felfoghatatlan sorstragédiákat sorjázó felvételekből. A Németh-féle szavakra lecsupasztott objektív líranyelv hiába tűnhet a zsilteppengéhez hasonlóan élesnek, az mégsem igazán húsbavágó – mert csak testeket látunk, és nem valódi történettel bíró életeket: azok szenvedése pedig nem jut el a szívig. Ezért is gondolom, hogy Németh Zoltán ezúttal kicsit saját kardjába dől: a korábbi kötetek zsigeri tapasztalata ebben a töredékes formában fokozatosan csendes érdektelenséggé szelídül, s a kötet végére éppoly szenttelen tekintettel vesszük szemügyre a testet újrendező, azt az abnormalitást felől elbeszélő fotószerű nyelvi produktumokat, mint

ahogy a kötet által működtetett nyelv tekint a test végletekig vitt kizsigerelésének eseményeire.

A várt hatás elmaradását ugyancsak nagyban meghatározza a rövid verses forma által felkínált szűk mozgástér, amelyben az olvasó kialakíthatja, érvényesítheti saját perspektíváját. Egyetérthetünk Pucher 37 Bálinttal, aki szerint ezúttal nehezen, mondhatni esetleges módon lehet csak megkülönböztetni a sikerült darabot a sikertelentől. S bár a Palócföld kritikusa lát ebben poétikailag méltánylandó összefüggést, jómagam mégis inkább annak a veszélyét tartom számottevőnek, hogy túlságosan elmosódik a mélység és a sekélység közti – jelen kötetben igencsak vékony – határ. Ha ugyanis azonos ismérvek alapján, pusztán valamiféle homályos szubjektív ízlésítélet szerint ítéelhető meg egy vers megalakotottsága, az könnyűszerrel súlytalaníthatja az egyébként a maguk enigmatikusságában, homályosságában amúgy működő szövegeket is. Nagy kár, mert szép számmal lehetne sorolni olyan részleteket, melyek nem csupán a megjelenített kép tematikus érintettsége folytán tudnak megrendítőek lenni, hanem valódi költői izgalmat rejtenek (ennek szép példája a nyelvi érintkezés tökéletlenségét leképező egyik rész: „Hangtalan buborékokat nyelvünk / napok óta / egymásból: / így beszélgetünk.” 8.2.3.8.). Ám a kötet szándékoltan szerzetlen felépítettségében ezek mintha egy-egy remek vers kulcsmondatai, vagy fogalmazzunk így: ígéretei volnának, melyekből végül nem készült el maga a vers – s ezt a hiányérzetet csak fokozzák azok a kifejtetlenségükben már-már jelentésnélküli szakaszok, melyeket egy idő után már nehéz komolyan interpretatív helyzetbe hozni (pl. „A mellbimbó születésnapja.” 7.4.2.4.). Ahogy a sokadik merész képzettársítással élő, a valóságérzékelésünket provokáló töredék után sem a jelenség mi-benlétén merengünk már, hanem betudjuk az önjáróvá vált szöveggép koordinálatlan működésének („Valaki hozzávart / egy embert / a járdaszegélyhez” 6.4.1.7.).

A *Kunstkamera* valószínűleg nem az életmű legsikerültebb darabja, s ez nem csak azon dől el, hogy az érzelmi bevonódásra felhívó *Boldogságtelep* például összehasonlíthatatlanul olvasóbarátabb kötet, de azon is, hogy például a nyelvi közvetítés pontatlanságát, elégtelenségét sokkalta összetettebben láttatta. Azzal együtt, hogy helyenként már a blöff határát súrolja, a *Kunstkamera* mégsem érdektelen kötet. Mert még ha a forma jelentősen csökkenti is e líra hatáspotenciálját, mégiscsak egy jól látható, következetesen végigvitt költői törekvésnek esik a könyv áldozatul, melynek során az érzékelés, egyáltalán a testről való gondolkodás számos lényeges ponton egészítődik ki: a lélegzetvételek számlálása vagy épp a szülő–gyerek viszony genetikai leképezése invenciózus, a lét költői elbeszélése előtt új utakat nyitó

ötletek. S még ha engem személy szerint nem is győz meg e töredékes nyelv működőképessége, amellet, hogy a lassan a végkimerülés határára érkező kortárs testpoétika egyik fontos állomását hozta létre, Németh Zoltán a szentimentális líra ellenpontján, meglehetősen bátorsággal teszi próbára

38 már nem először a költészetéről alkotott fogalmainkat, ahogy erre a *Kunstkamera* egyik legjobb értője, Bihary Gábor is utal a *Zempléni Múzsában* megjelent kritikájában. És ezt a szándékot akkor is respektálni kell, ha a végeredmény nem is feltétlenül jelent maradandó olvasmányélményt. (Kalligram, Pozsony 2014)

